

ՊԱՏՄԱՓԻԼՍՈՓԱՅԱԿԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԲԵՈՅԹԸ

ԲԵԱԶԱՆՅԱԿԱՆԸ ԵՒ ՊԱՏՄԱԿԱՆԸ

Ըսել էիմ ուղեր թէ աւանդութիւնը պէտք է գերծ կացուցուի պատմական քննադատութեանէ. կը հաւատամ թէ պատմական քննադատութիւնը բաւական գիտական աշխատանք տարած է այս մարդին մէջ, և թէ գոյութիւն չի կրնար ունենալ արգարացում մը, վերահաստատելու համար պարզապէս աւանդական պատմութիւն մը: Իմ առարկութիւնն այս է թէ աւանդութիւնը ներքին և անառարկելի արժէք մը ունի: Թէ և աւանդութիւնը պէտք չէ որ յենի առասպելներու վրայ, օրինակի համար Հոուսթի հիմնարկութիւնը, որ քննադատուեցաւ արդի պատմաբաններու կողմէ: Ժողովուրդի մը աւանդութիւնը կ'արժեւորուի մինչև այն ատեն երբ ան կը խորհրդանշէ պատմական ճակատագրականութիւնը այդ ժողովուրդին: Այս խորհրդագրաւորութիւնը է՛ն կարեւոր ազդակն է ճարտարապետելու համար պատմութեան փիլիսոփայութիւնը և անոր ներքին նշանակութիւնը վերբերելու: Աւանդութիւնը համանիշ է պատմական կեանքի գիտութեան, որովհետև անոր խորհրդագրաւորութիւնը կը յայտնաբերէ ներքին կեանքը և խորունկ՝ կազմաւորեալ միաւորութիւնը որ մարդ կը գտնէ իր ոգեկան ինքնագիտակցութեան ընդմէջէն: Այս առնչութիւնը աւանդութեան և ինքնագիտակցութեան յայտնութիւններուն միջև բարձրօրէն կարեւոր է: Պատմութեան արտաքին իրականութիւնները ունին մեծ կարեւորութիւն մը: Բայց ներքին խորհրդաւոր կեանքին ըզխումբ, որուն սահանքը նոյնիսկ արտաքին իրականութիւնը չի կրնար ընդհատել, շատ աւելի կարեւոր է պատմութեան իմաստասիրութիւնը կառուցանելու համար:

Կ'ապացուցուի ուրեմն թէ, պատմութիւնը պէտք է հասկցուի ներքնապէս. և թէ այս հասկացողութիւնը կախում ունի աւելի ու աւելի մեր գիտակցութեան ներքին

վիճակէն: Բայց պատմական քննադատութիւնը կ'առաջադրէ իրրեւ միակ գիտակցութեան իրաւ վիճակ, մակերեսային ինքնագիտակցութիւն մը: Ասով կը բացատրուի պատմական քննադատութեան սխալանքը: Ինչ որ մեծապէս առարկայական, անառարկելի, և համոզելի կը թուի այս քննադատութեան մէջ գիտակցութեան մակերեսային խաւին համար է միայն: Բայց աւելի խորունկ մերձեցում մը կը յայտնաբերէ թէ՛ ասիկա իրաւ գիտակցութիւնը չէ որ պէտք է գտնուի պատմական իրականութեան մէջ: Երբ պատմութեան դասագիրք մը կը կարդանք, կը զգանք թէ հին ժողովուրդներու պատմութիւնը և մշակոյթը խաղաւ պարպուած են ներքին կեանքէ և հոգիէ:

Կը պնդէի թէ Մարդուն կեանքն ու ճակատագիրը այս աշխարհի վրայ, պատմութեան քեման կը կազմէ: Բայց Մարդուն ճակատագրականութիւնը որ կը կատարելագործէ ինքզինք՝ ժողովուրդներու պատմութեան մէջ, այսպէս ըմբռնուած է հասկցող ենթակային կողմէ: Աշխարհի և մարդկութեան պատմութիւնը կատարելագործւած են ոչ միայն առարկայօրէն macrocosm-ի (տիեզերքի) մէջ, այլ՝ կատարելագործուած են microcosm-ի (փոքրաշխարհի) մէջ: Այս երկու կատարելութիւններուն միջև եղած յարաբերութիւնը անհրաժեշտ է պատմութեան բնագանցութեան, և կը պարունակէ մասնաւոր յարաբերութիւն մը պատմականին և բնագանցականին միջև: Այս վերջիններուն միջև ընդգիմութիւնը տիրական յղացքը եղած է գիտութեան և փիլիսոփայութեան, ինչպէս նաև կրօնական հասկացողութեան զանազան ձևերուն մէջ: — Հնդկականը օրինակի համար: Ասիկա խարսխուած է այն ենթագրութեան վրայ որ բնագանցականը չի կրնար արտայայտել ինքզինքը պատմականին մէջ, և չընդունիր որ պատմութիւնը ըլլայ աւելի քան արտաքին և փորձառական իրականութիւն մը որ, Մեթոտարանօրէն միշտ պիտի հակադրական ըլլայ բնագանցութեան:

Ուրիշ տեսակէտի մը համաձայն բնագանցականը պէտք է ինքզինքը արտայայտէ պատմական եղբրով: Այս տեսակէտը մասնաւորապէս նպաստաւոր է ճարտարապետելու պատմութեան իմաստասիրութիւնը,

առաջագրելով տեսակ մը պատմական կեդրոն ուր բնազանցականը և պատմականը իրար կը զուգադիպին: Պիտի փորձեմ ապացուցանել թէ բնազանցականը և պատմականը իրար կը բերուին և զուգադիմամբ կը տարածուին միայն Քրիստոնեայ իմաստասիրութեան պատմութեան մէջ: Աւանդութեան յղացքը իբրեւ ամենախորունկ արտայայտութիւնը պատմական և ոգեկան իրականութիւններուն, կախում ունի ներքին կեանքին ընկալչութենէն: Մարդկային ոգիին ուժացումը աւանդութենէն, պիտի նշանակէ արտաքին պարտադրանք մը. բայց պարտինք աւանդութիւնը ընդունիլ իբրեւ մարդուն ներքին, ազատ և ոգեկան կապը, իբրեւ բան մը որ ոչ անդրանցական է և ոչ ալ պարտադրեալ է իր վրայ իբրեւ մնայուն, կայուն (immanent): Ասիկա միակ աւանդութեան յղացքն է որ կը պարունակէ իմաստասիրութեան իրաւ խաբիսիս մը:

Պատմութեան էութիւնը բաղկացնող հարցին մօտենանք ուրիշ հայեցակէտէ մը: Ի՞նչպէս ծագում առած է «Պատմութեան» գաղափարը մարդկային հասկացողութեան մէջ: Ի՞նչպէս մարդկային հասկացողութիւնը ըմբռնած է պատմութեան պրօցէսը և կատարելութիւնը: Թէ ի՞նչպէս զոյութիւն ունի հանապազօրեայ իրականութիւն մը, որուն կ'ըսենք պատմական աշխարհ, պատմական շարժում (movement) և պատմական պրօցէս: Այս հարցումներուն պատասխանելու համար, պիտի երթանք Հելլենական և երբայական շրջաններուն:

Թէ՛ Հելլենական և թէ՛ երբայական սկզբունքները կը ներմուծուին Եւրոպական հասկացողութեան Սահմանադրութեան մէջ, անոնց օրկանիք միութիւնը Քրիստոնեայ աշխարհի մէջ օժանդակած է սկիզբը ընկելու նոր դարաշրջանի մը: Կը խորհիմ թէ ո՞ւր է պատմութեան ուսանողի մը համար յստակ է թէ, Հելլենական մշակոյթին և հասկացողութեան կը պակսէին պատմութեան sense-ը:

Նոյնիսկ մեծագոյն յոյն իմաստասէրները զիտակեց չէին պատմութիւնը իմաստասիրելու կարելիութեան: Ոչ Պլատոն և ոչ Արիստոտէլ և ոչ ալ միւս մեծ իմաստասէրներէն մին ձգած է պատմութեան յղացք մը մեզի: Ասիկա կը խորհիմ թէ

արդիւնքն է այն կերպին որով յոյները մեկնեցին աշխարհը: Անոնք գեղեցկագիտօրէն կը նայէին աշխարհին իբրեւ դաշնաւոր և սահմանաւոր տիեզերք մը:

Է՛ն ներկայանալի Հելլէն մտածողները, ստեղծագործութիւնը յղացան իբրեւ կայունութիւն, իբրեւ տեսակ մը դասական հայեցողութիւն, լաւագոյնս կազմակերպուած տիեզերքի մը: Հելլենական հասկացողութիւնը երբեք չգրադեցաւ ապագայով, որուն մէջ պատմութիւնը պիտի կատարելագործէր ինքզինքը: Այս ապագայապաշտ տեսակէտը չէր պարունակէր ընդհանրապէս պատմական պրօցէսի հասկացողութեան հիմ մը, և մասնաւորապէս տեսակարար տոմայ մը:

Որովհետեւ պատմութիւնը տառամբն է որ ունի իր արարները և տրամաբանական զարգացումը: Բայց պատմութիւնը իբրեւ եղբերդութիւն՝ Հելլէն հասկացողութեան օտար էր: Ասոր ծնունդը պէտք է աւելի փնտռուի հին Իսրայելի հասկացողութեան և ոգիին մէջ: Հրեաներն էին որ առաջին անգամ յղացան աշխարհը իբրեւ պատմական կատարելութիւն ի հերքում յոյներու շրջանային պրօցէսին: Հին երբայեցիներուն համար կատարելութեան գաղափարը սերտօրէն առնչուած էր Մեսիական գաղափարին հետ: Հրեայ հասկացողութիւնը, ոչ նման յոյներուն, միշտ կը նայէր ապագային, անոնք կ'ապրէին ահլընկալութեամբը մեծ և վճռական գէպքի մը որ պիտի գար հրեայ կամ ուրիշ Ժողովուրդներու կեանքին մէջ: Հրեաներուն համար պատմութեան գաղափարը կը նշանակէր ապագայ գէպքի մը ակնկալութիւնը որ պատմութեան լուծումը պիտի բերէր: Ապա ուրեմն պատմութեան իմաստասիրութեան սկիզբը պիտի փնտռենք աւելի երբայական քան թէ յոյն փիլիսոփայութեան մէջ:

ՆԻՔՕԼԱ ՊԷՐՏԻՍԷՎ

Թրգմ.

ԶԱԽԷՆ ԱՅՂ. ԶԻՆԶԻՆԵԱՆ

(Շարունակելի)

